
НОВИ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА НА БАЛКАНИТЕ

Йордан БАКАЛОВ*

The Balkans can become a geopolitical site where rival forces can fight for influence with different socio-economic and political models of the international order. The European Union has assured the region that the implementation of democratic principles is the only way to overcome the problems experienced by the political forces. Any further expansion of NATO is being developed by the Kremlin as a threat to Russian security and, at the same time, they are less disappointed by the ambitions of the Western Balkan countries to join the EU. For the United States, the Western Balkans are part of central Europe. The EU and the United States support the region to continue its efforts for democratic reforms. This region is crucial for Europe's stability. Partnership with China is not necessarily driven by higher politics, but rather by intense two-way economic exchanges, cooperation in the field of climate change and people-to-people contacts.

След години пренебрегване Западните Балкани отново имат шанс да станат обект на вниманието на Европейския съюз като геополитическа арена, на която „големите играчи за власт“ могат да нарушат стабилността на Европа като цяло и да поставят на изпитание способността на ЕС да действа на световната сцена в кризисна ситуация.

Проблемът на Балканите днес не е толкова намесата на трети страни, колкото това, че те показват същите симптоми при прилагането на демократичните принципи, както и в Източна Европа – неконтролирана изпълнителна власт, ерозия на върховенството на закона, ксенофобия към съседни и мигранти и икономическа несигурност. Държавите от Западните Балкани – Албания, Босна и Херцеговина, Косово, Македония, Черна гора и Сърбия – отдавна се опитват да следват модели, определени от по-големите и по-мощни държави. Малко вероятно е сегашната нестабилност на региона да доведе до открит военен конфликт между държавите на полуострова, както и между големите сили. По-вероятно е Балканите да се превърнат в геополитическа площадка, където съперническите

* Авторът е доцент, доктор, Нов български университет – София.

си сили да се борят за влияние с различни социално-икономически и политически модели на международния ред.

Способността на Европейския съюз да решава проблемите на Балканите се възпрепятства от същите проблеми, които съществуват в рамките на собствените му граници, понякога дори в по-остра форма. Ерозията на демократичните норми в рамките на ЕС е с възходящ тренд и в този контекст крехкостта на демократичните принципи, както и нестабилността на демокрациите в региона препятстват възможността им да противодействат на външни влияния, които невинаги са съвместими с визията на ЕС за бъдещото развитие на Балканите.

Отрицателните процеси в развитието на Западните Балкани разкриха трудностите в разширяването като политика за региона, водена от ЕС, и отново се повдигна въпросът за способността му да действа решително в момент, когато нарастват предизвикателствата пред сигурността на европейските граждани, които са повишили очакванията си към него да играе глобална роля. Прилагането на тези допълнителни условия за изграждането на устойчивост към съществуващите инструменти и процеси в областта на разширяването повдига редица въпроси, свързани с вътрешните и външните фактори, които влияят на обществата в региона, както и върху тяхната политика във връзка с напредъка им за присъединяване. ЕС трябва да е наясно какво прави балканските общества податливи на влияния и как може да им се помогне, за да се противопоставят на външния натиск, който заплашва перспективата им за присъединяване. Съюзът трябва да реагира на променените геополитически обстоятелства, за да запази своята стабилност и притегателна сила. Историческият образ на Балканите е на регион с много малцинствени проблеми – малки групи, които са потискани или искат да се откъснат. Днес обаче най-горчивите и опасни конфликти в повечето държави се предизвикват от политици, които се обръщат най-вече с политиките си към мнозинството от етническата общност. Малцинствата се посочват като виновни за политиките им да противодействат на желанията им за отделяне. Понастоящем най-малко три територии имат капацитет да прекъснат отношенията си с „родителските“ си държави и да установят автономен контрол поне временно – Република Босна, Република Сръбска и албанското мнозинство в Северозападна Македония. И трите територии биха предпочели да живеят под управлението на своите „етнически роднини“, но никой не предприема стъпки в тази посока, защото смятат, че отцепването е обречено на неуспех. Никоя демократична държава не е склонна да признае нова отцепническа република на Балканите.

Европейският съюз не може ефективно да се намеси в разрешаването на тези проблеми на Балканите поради острите прояви на национализъм и популизъм, каквито се наблюдават и в рамките на всяка отделна държава, но и в Съюза като цяло. Повече от десетилетие предизвикателс-

твото да се разпространи и утвърди демократичният модел на ЕС във всички европейски държави, очевидно, продължава да стои неизпълнено, особено в контекста на неравностойното политическо и социално-икономическо развитие на Централна и Източна Европа. Европейският съюз вдъхна увереност на района, че прилагането на демократични принципи е единственото средство за преодоляване на проблемите, изпитвани от управлението на политическите сили. Тази идея беше формулирана още по-категорично в стратегията на Съюза, както и в ангажмента, поет на срещата на върха в Солун през 2003 г., а именно европейска интеграция на разкъсаните от войни Западни Балкани. ЕС попадна в същия капан, обсебен от подвеждащата представа за демокрацията като „сребърна лъжичка“ за решаване на проблеми, в същото време се сблъска с повсеместна криза на представителност на институциите, даде възможност за устойчивост на проваленото статукво и продължи крехкостта на механизмите за промяна и реформи в региона. Въпреки демократичния дневен ред на Запада отсъствието на балкански процес на помирение, като отворените спорове относно държавността (Сърбия – Косово), границите (Косово – Черна гора), етническите, социалните и религиозните конфликти (Босна и Херцеговина, Македония), продължава да хвърля сянка над перспективата за стабилност на региона, което препятства възможностите на тези държави да се доближат до Съюза. Освен това анонсирането на превъзходството на демократичния модел в разширяването продължава да се противопоставя на производството, икономическия растеж и просперитета на обществата.

От 2008 г. икономическата ситуация в държавите от Западните Балкани се усложни от кризата, идваща от ЕС, – основния търговски и инвестиционен партньор на региона. Бизнесът и банковата дейност на ЕС в Западните Балкани се свиха, рязко се покачиха безработицата (особено младежката) и държавният дълг. Неспособни да генерират растеж, изправени пред бързозастаряващо население, правителствата на държавите от Западните Балкани безпомощно се визираха в бъдещето на социално-икономическите лишения. Голяма част от по-добре образованите млади хора в региона емигрираха в Западна Европа, докато правителствата им се опитваха да реализират нови бизнес възможности (придружени с евентуално нежелани политически влияния) с Русия, Китай, Турция и държавите от Персийския залив. Факт е, че западните балкански елити обръщат поглед на Изток, мотивирани от прагматизъм, а не от търсене на алтернатива на Европейския съюз, но тяхното все по-сериозно вглеждане в тази посока е напомняне, че „процесът не е приключен“ в Западните Балкани от страна на ЕС. В същото време външни играчи се възползват от колебливия ангажимент на Съюза към региона, за да спечелят точки в ситуацията на цялостно противопоставяне на позициите им със Запада.

Ако политиките от Западните Балкани успяха да изградят авторитарни демокрации в своите държави, то бе възможно, защото могат да го правят безнаказано. До известна степен това стана възможно в контекста на изграждането на държавата и конфликта в бивша Югославия, което позволи на политиките в региона да разчитат на националистическата мобилизация и военните икономики, за да се утвърдят институционално и финансово чрез концентриране, а не чрез споделяне на властта, сливане на икономическото и политическото влияние в процеса на приватизация и адаптиране към новата реалност на традициите на клиентелизма и политиката на „клана“, наследени от бивша Югославия.

Възходът на балканските лидери се случи под наблюдението на ЕС и често с подкрепата и мълчаливото му съгласие. Тези авторитарни лидери се самопровъзгласиха за проевропейски демократи и успяха да останат без конкуренция на вътрешната политическа сцена, тъй като нямат демократично законодателство, което да се противопостави на властта на монополите, както и на партийния клиентелизъм и неформалните практики.

В същото време технократското мислене, което подкрепя ЕС, насърчаването на демокрацията чрез интеграция на Западните Балкани са фактори за стабилност. Законодателството в региона продължава да заобикаля политическата дискусия и се превръща в техническо приемане и прилагане на съвместими с ЕС стандарти. Политическите и управленските решения в страната обаче се вземат извън избирателната политика, обвързват се с изискванията и условията на ЕС, но общественото мнение се пренебрегва. По този начин държавите от Западните Балкани стават демокрации без избор, в които елитите се позовават на външния натиск (като ЕС, съдилища или медии), за да избягват в управлението на страни те си обещанията, дадени пред избирателите си.

Ясно е, че такива регионални и специфични за държавите предизвикателства на Балканите заедно с тревогите, свързани с вътрешните кризи, – икономически, политически и с институционален характер, постепенно изместиха загрижеността на европейските столици от това как държавите от Западните Балкани биха могли да бъдат „трансформирани“ в държави членки към това как това да се постигне от самия район, без това да се отрази негативно на ЕС. От този нов ъгъл охотата на държавите членки за разширяване към Балканите започна да намалява. На тази тенденция се гледа като на източник на несигурност за общия европейски проект, което несъмнено се основава на идеята за доброволно сътрудничество. Най-добрият отговор на това е, че в стратегическите, политическите и икономическите условия ЕС и Балканите са изправени пред общи източници на нестабилност и от взаимен интерес е изграждането на колективна устойчивост и сигурност чрез по-нататъшно ангажиране и съвместни действия.

РОЛЯТА НА ЕС ЗА РАЗШИРЯВАНЕТО И СТАБИЛНОСТТА НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

Западните Балкани показаха значителна издръжливост през последните две десетилетия. Обществата им, докато се бореха с преобразуването на държавната собственост, преживяха икономическа и финансова криза и понастоящем понасят последствията от намаляващия интерес към тяхната интеграция в Европейския съюз.

ЕС е генератор както на стабилност, така и на нестабилност в Западните Балкани, където това са двете страни на една и съща монета. Глобалната стратегия за интеграция може да бъде полезна и стабилизираща региона. Основният аргумент е, че ключовият фактор, който може да гарантира устойчивостта на Западните Балкани, е процесът на присъединяване към ЕС, като акцентът се поставя върху демократичната трансформация на държавите и обществата в региона, но само при условие, че трансформацията не е повърхностна. Други външни фактори могат да допринесат за нестабилност. Администрацията на новия президент на САЩ Доналд Тръмп не е показала досега сериозен геополитически интерес към Балканите и позицията ѝ спрямо Стария континент се колебае от negliжиране на Европейския съюз до твърдото желание да допринесе за повече регионална сигурност, което може да се тълкува и като загуба на ангажираност към Западните Балкани.

Други участници стават все по-видими в региона – предимно Русия, Китай, Турция и държавите от Персийския залив, които видимо експлоатират вакуума, създаден от отсъствието на ясна и ангажирана европейска политика за Балканите. Това дава възможност да се „посеят“ отново семената на исторически противопоставяния, които се използват много активно особено от Русия, съживявайки етническото напрежение на Балканите, преследвайки целта си да отслаби ЕС и силата му на привличане. ЕС не успя не само да увеличи тази сила, но не съумява и да противодейства на атаките. В същото време Русия мобилизира в региона поддръжници, облужващи със завиден успех руските интереси. Въпреки това Кремъл досега не успява да направи руския модел привлекателен за обществата на Балканите – има смущаващи доказателства за намеса в тази посока в Черна гора, Сърбия и Македония. Спадът на интереса на Европа към региона се вижда от провала на кратките дипломатически посещения от пролетта на 2017 г. за разрешаване на всички нерешени с години въпроси – политическата криза в Скопие, руското влияние в Сърбия и постоянния спад на демократичните стандарти. Балканските политици могат да продължат да използват Русия като карта за натиск в отношенията си с Брюксел. При анализа на икономическите отношения в региона се вижда, че външни актьори успяват да се намесват в балканската политика. Най-големият дял на инвестициите в Западните Балкани е от ЕС. По същия начин три чет-

върти от износа е за ЕС. Съюзът обаче не съчетава инвестициите си с политически действия, проактивно присъствие, ангажираност, публична дипломация и стратегическа комуникация, за да се противопостави на антиевропейската пропаганда и порочните практики – чрез икономически лостове да влияе на политиката и управлението на държавите.

Външният фактор продължава да играе централна роля в устойчивостта на Западните Балкани. За добро или за лошо той предотврати спада и по-дълбоката дестабилизация, но доведе до подкрепа – пряко или косвено, на управляващите елити, които са склонни да не устояват и прилагат демократичните промени в полза на укрепването на собствената си власт, а не в името на справедливостта, правовия ред и благосъстоянието на обществото. Следователно дори ако е ясно, че стабилността в района е в интерес на действащите политици, отговорността за неговата устойчивост все още пада категорично на външни участници, преди всичко на ЕС. Ако това не се осъзнае от европейските политици, има реална опасност местната политика бързо да се върне към старите навици на взаимна провокация, възобновяване на стари рани и поляризиран общности – и всичко това в името на подкрепа на базата на властта и капацитета за договаряне с политически „брокери“.

Разработването на политики, които имат за цел да направят района по-малко изложен на външни фактори на нестабилност, може да бъде силен аргумент за стабилността на региона. Формулирането на реалистична перспектива за това, че ЕС в сегашното си състояние ще отвори вратите си за нови членове и за изграждането на държавна и социална устойчивост, би могло да бъде начин държавите от региона да станат по-реформаторски и позитивни по отношение на шансовете си в крайна сметка да влязат в ЕС, особено след брекзит и възраждането на националистическата политика, която категорично се противопоставя на ново разширяване на ЕС.

Но е съмнително дали регионът и правителствата на балканските държави след повече от десет години ще се съсредоточат върху присъединяването към ЕС независимо от анонсирането на определена перспектива за това. Подобрявайки собственото си икономическо положение, ще прегърнат този реализъм и ще се адаптират към новите условия. Всъщност възможно е да прибегнат до старите тактики за причиняване на проблеми и получаване на международно внимание, което вероятно ще бъде много по-успешна стратегия, отколкото изграждането на устойчивост след уморително и дълго чакане пред вратата на ЕС. За да се подобри регионалната устойчивост и да се отговори на предизвикателствата, които понастоящем засягат целия ЕС, трябва този процес да се осъществи в рамките на съществуващата стратегия за интеграция в евроатлантическите структури и практики (практика за балканските държави

– първо приемане в НАТО и след това в ЕС), независимо какви институционални структури могат да възникнат в бъдеще.

Успоредно с това процесът за присъединяване да стане по-надежден и по-добре пригоден за решаване на развиващата се политика в региона без съмнение е ангажираността на ЕС тя да бъде далеч по-динамична и като цяло по-устойчива. В областта на все още неуловимите цели за помирение и укрепване на мира дипломатическите играчи могат да използват понятието „устойчивост“ за подобряване на изпълнението на споразуменията (независимо дали вече са постигнати или предстои да бъдат постигнати), за да се гарантират местната устойчивост и последователност върху усилията за управление на конфликти.

Крайъгълният камък на политиката на ЕС спрямо Западните Балкани е „интеграцията“, което означава, че той не може просто да прилага традиционен външнополитически подход в отношенията си с региона. Този фокус върху интеграцията трябва да доведе до разширяване на диапазона на участниците в дейностите на ЕС и Балканите: не само институционални представители, но също така и европейски организации на гражданското общество, политически партии, местни, национални и регионални институции, както и политическите контакти на държавите членки, включително и тези, които са загубили интерес към региона, могат да бъдат мобилизирани за създаване на връзки между настоящи и бъдещи членове на ЕС. Европейският съюз може да постигне стабилност в Западните Балкани, ако реши да участва в регионални „геоикономики“. Опорна точка за Съюза и Западните Балкани може да бъде изграждането на единно пространство за сигурност и стабилност. Собствената стабилност на ЕС до голяма степен зависи от способността на социалната държава да ограничи социалното неравенство, което е основният източник на нестабилност. Откакто си отвориха икономиките и създадоха по-тесни връзки с ЕС, се наблюдава рязко нарастване на социалното неравенство, както и на публичната и частната задлъжнялост в Западните Балкани. Безработицата се е увеличила и стандартите за живот са се влошили. Всъщност между 2006 и 2016 г. държавите от Западните Балкани са натрупали търговски дефицит с ЕС от близо 97 млрд. евро, най-вече с Германия и Италия – със своите главни търговски партньори.

За да могат да се преодолеят търговските дефицити, ЕС трябва да даде възможност на държавите кандидатки да имат достъп до европейските структурни фондове преди официалното членство. Пазарът на труда следва да бъде отворен за гражданите на Западните Балкани, за да се даде възможност за кръговрат в икономическата миграция. Основната задача е да се повиши жизненият стандарт в региона, както и заетостта и перспективите за живот, особено за по-младото поколение. Това е единственият начин да се запази привлекателността на демократичния модел на ЕС в Югоизточна Европа и да се ограничи разрушителното влияние на

други външни фактори, като Русия, Турция и арабските държави от Персийския залив.

ИНТЕРЕСИ НА РУСИЯ КЪМ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

Руската заплаха в Югоизточна Европа често се представя като основен двигател на нестабилност в Западните Балкани – външен фактор, който се стреми да подкопае слабата устойчивост на региона срещу политически и икономически проблеми и влияния. Стремешът на Русия да влияе в региона се разглежда като потенциален източник на конфронтация между Запада и Москва. Фактът, че Западните Балкани икономически гледат повече на Запад, отколкото на Изток, е в основата на устойчивостта на региона срещу амбициите на Русия да установи зона на влияние навсякъде по „границата на НАТО“. Такива политики понякога са под формата на конкретни политически и военни действия от тяхна страна.

Картата обаче показва и няколко конфронтационни „празни петна“ в Западните Балкани от държави – кандидат-членки на НАТО и/или ЕС – Сърбия и Косово, Босна и Херцеговина и Македония. По различни причини за тях присъединяването към западния военен съюз в обозримо бъдеще е под сериозен въпрос: Прищина – поради неразрешеното международно положение на Косово, Белград – заради войната на НАТО срещу Сърбия през 1999 г., Сараево – защото повечето сърби в тази държава виждат Запада като защитник на своите хърватски и мюсюлмански сънародници и претенденти, и Скопие – заради „спора за името“ с Атина, въпреки че в последно време има раздвижване по въпроса и при решаване на спора има шанс да стане член на НАТО, преди да бъде приета в ЕС. Подобно предизвикателство е и тяхната оферта за влизане в Европейския съюз не само поради многобройните политически и икономически недостатъци и силната обремененост от миналото, но и заради продължаващите вътрешни кризи, които самият ЕС преживява.

Кремъл критикува и определя всяко по-нататъшно разширяване на НАТО не само до границата си, но и в Югоизточна Европа, като заплаха за руската сигурност. Москва е по-малко разочарована от амбицията на държавите от Западните Балкани да се присъединят към ЕС. На практика евроинтеграцията на Западните Балкани за Русия е възможност да дебалансира района, а оттам и ЕС, най-вече чрез политическо маневриране, публична дипломация и пропаганда. Москва подкрепя политически лидери от региона, без значение дали са авторитарни и корумпирани – важно за нея е да имат сериозни ценностни разминавания със Запада. Русия например подкрепи първите десни политически лидери в Република Македония през 2015 г., когато се опитаха да потиснат исканията на хората за демокрация и управление на закона. Според Кремъл такива протести са външно дирижирани опити за „цветни революции“ като тези, които се

състояха в Украйна през 2014 г. или в Сърбия през 2000 г., когато Слободан Милошевич бе отстранен. По същия начин Москва настоява, че всъщност НАТО подкопава Западните Балкани, като симулира, че предлага стабилност в региона, и обвинява Русия за регионалната нестабилност, като непрекъснато се използва антируска риторика. Пример за такива политики имаме от април 2017 г. и февруари 2018 г., когато албански лидери в Тирана и Прищина заплашиха, че съюзът между Албания (член на НАТО) и Косово не може да бъде изключен, ако перспективите за членство в ЕС на Западните Балкани изглеждат. Москва се зае с големи усилия да подчертае тези твърдения като доказателство за истинските намерения на западните поддръжници на „Велика Албания“.

Това обаче е на ниво дипломатическа и пропагандна риторика срещу „чуждестранни намеси“ и „двойните стандарти на Запада“, които Москва с хибридните си атаки се опитва да внуши. Русия просто няма средства или ресурси за заместване на Запада, и по-специално на ЕС като привлекателен полюс за икономическа интеграция и далеч по-малко политическа такава. Статистика за търговията и инвестициите потвърждава тази теза категорично.

В Западните Балкани икономическото влияние на Русия е минимално в сравнение със съществуващото ниво на икономическа интеграция с ЕС. Държавите от Западните Балкани внасят дванадесет пъти повече стоки от ЕС, отколкото от Русия. Те изнасят двадесет пъти повече стоки за ЕС, отколкото за Русия. През 2008 г. Газпром закупи 56% от сръбската държавна петролна компания NIS (за чиято цена се твърди, че е 400 млн. евро) с някои последващи плащания, но други значителни преки инвестиции от Русия не са регистрирани оттогава. В реалните икономически отношения Русия се включва твърде скромно. Колкото и активно да преследва стратегическите си интереси чрез добре смазаната си пропагандна машина в медиите, преките чуждестранни инвестиции от Русия към региона представляват само 6,6% от общите инвестиции.

Хърватия – държава – членка на ЕС, има най-много руски пари в брой. Държавните контролни банки на Москва – Сбербанк и ВТБ, през 2017 г. са сред главните кредитори на банкрутиралата хранителна и търговска компания Агроког – най-голямата компания в региона. Въпреки това, както съобщи „Файненшъл таймс“, досега руските кредитни банки не са се опитали да използват ситуацията, за да увеличат влиянието на Москва в Хърватия и нейните съседи. По същество делът на руската собственост върху банковите активи през 2006 г. в региона е много по-нисък в сравнение с банките от държавите от ЕС.

Московска компания притежава малък дял в белградския ежедневник „Политика“ („Politika“). Тази руска фирма обаче служи само като прикритие на сръбски предприемач, действащ като пълномощник на политическите фракции в своята страна. Руският външен телевизионен опера-

тор „Sputnik“ и неговите интернет сайтове оперират в региона, но представляват само маргинален източник на информация в сравнение с местните медии.

МЕТОДИ НА ПРОКАРВАНЕ НА РУСКО ВЛИЯНИЕ НА БАЛКАНИТЕ

Първият инструмент на руско влияние винаги е бил по-силно представен, отколкото реално въздействащ. Славянските корени и православната религия винаги са се използвали и се използват от Русия за влияние в района. Спомените за историческите съюзи с Русия продължават да играят важна роля в изграждането на идентичността им, но многобройните етнически малцинства в региона, като унгарците и албанците, са безразлични към историческите и религиозните връзки с Русия. Напротив, с прекомерната близост с Русия се повишава етническото напрежение, което нито едно правителство в региона не може да си позволи с оглед на общата решителност за присъединяване към ЕС. Също така много православни народи в региона гледат скептично на Русия като на Велика сила, чиито действия, както се вижда от редица исторически епизоди, винаги са били в подкрепа на техните стратегически цели. Проучванията показват, че дори в държава като Сърбия, където мнозинството от населението подкрепя съюз с Русия и преобладаващо отхвърля членство в НАТО, одобрението за присъединяване към ЕС се движи около 50%.

Вторият инструмент за влияние на Москва произтича от зависимостта от руските енергийни доставки, и особено от природен газ. През 2015 г. Русия изостави планираното изграждане на газопровода „Южен поток“ отчасти поради строгите изисквания на ЕС заедно с високите и несигурни ценови тенденции за изкопаемите горива. Държавите от Западните Балкани са членове на енергийната общност на ЕС и се споразумяха да приемат т.нар. „Втори европейски енергиен пакет“. Това попречи на руския „Газпром“ да използва „Южен поток“, за да разшири своето влияние, използвайки газовите доставки за провеждане на политиките на Кремъл. Това е новата активна политика на Русия. Съчетана с бежанската криза и загрижеността от глобални терористични заплахи, руските власти разгърнаха различни тактики и стратегии, за да се опитат да провалят процеса на интеграция и да поставят на изпитание стабилността на ЕС и Запада.

Третият инструмент за влияние на Москва в региона се отнася до Сърбия и е заплахата да се използва вето на Съвета за сигурност на ООН, ако Западът се опита да направи Косово член на Организацията на обединените нации. Това е критичната връзка между двете държави.

Успех за Москва ще бъде Сърбия да интензифицира военното си сътрудничество на същото ниво, с което си партнира със САЩ и НАТО. Според руски източници през 2015 г. са проведени 22 учения между сръбски военни части и сили на НАТО и само две с Русия. Следователно би би-

ло контрапродуктивно за Брюксел и водещите държави – членки на ЕС, да притискат Белград да се разграничи от Москва. Прекомерният западен натиск може само да укрепи усещането в Сърбия, че Русия е единственият съюзник на страната.

ИНТЕРЕСИ НА САЩ В ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

За Съединените щати Западните Балкани представляват част от Централна Европа и така, от гледна точка на Вашингтон, Европейският съюз без тях е непълен. Тъй като кризата, която последва разпадането на бивша Югославия, в началото на 90-те години принуди САЩ в крайна сметка да се намеси. С прилагането на мирните споразумения и стабилизирането на региона САЩ постепенно прехвърлиха отговорността за решаването им към Европейския съюз, като същевременно останаха ангажирани с редица въпроси на сигурността, външната политика и развитието на региона. Особено се набляга на съществената роля, която играе НАТО в контекста на ангажираността на САЩ и ЕС в региона. НАТО изигра решаваща роля в подкрепата на сигурността и външната политика на САЩ в региона и е ключов елемент в процеса на евро-атлантическа интеграция и следователно – в следвоенното стабилизиране на региона. Трябва да се отбележи, че при запазване на военното сътрудничество с НАТО, с който има отделен план за партньорство от януари 2015 г., Сърбия е единствената държава в региона, която не иска пълноправно членство в Алианса.

Три са въпросите от съществено значение за интересите на САЩ в региона:

- чуждестранни бойци;
- борба срещу организираната престъпност и корупцията;
- енергетика в района.

Ще бъде интересно да се наблюдава как администрацията на американския президент Доналд Тръмп ще продължи да се ангажира с тези въпроси, които се основават на преките интереси на САЩ в областта на сигурността.

Енергетиката също е въпрос от водещо значение в отношенията с региона. След прекратяването на проекта за газопровод „Южен поток“, който породил много надежди за печелене от таксите за транзит, започна да се обсъжда отново начинът за диверсификация на енергийните доставки, и по-специално на природен газ, за региона, като постепенно да се намали напълно зависимостта от руския газов пазар. Преговорите с ЕС относно междусистемните връзки и със САЩ за втечен природен газ са част от средносрочните и дългосрочните стратегии, в които ЕС отново има водещата роля, но в която и САЩ са важен играч.

На този фон е още по-важно ЕС и САЩ да подкрепят региона за продължаването на усилията му за демократични реформи и по този начин за интеграцията му.

Нарастващото присъствие и ролята на „трети страни“, а именно Русия, Турция, ЕС и САЩ, водят до подновяване на фокуса им върху региона. Международната общност трябва да е наясно, че стабилността на тази все още неинтегрирана част от Европа е от жизненоважно значение за стабилността на цяла Европа. Заобиколени от пълноправни членки на ЕС и НАТО, в известен смисъл Балканите са вътрешният двор на Европа и НАТО и следователно разширяването в тази посока е от съществено значение. Очевидно е, че е наложително Западните Балкани да се стремят да ускорят процесите на демократични реформи.

Този регион е от решаващо значение за стабилността на Европа, следователно в интерес на ЕС и неговите държави членки е да продължат да насърчават процеса на разширяване. САЩ заедно с ЕС и НАТО имат ключова роля в укрепването на мира и сигурността в региона. Настоящата американска администрация под ръководството на Тръмп е ангажирана да насърчава евро-атлантическата интеграция на тези държави и да подпомага ЕС за постигане на мечтата за обединена Европа.

Влияние на Турция и на държавите от Близкия изток в Западните Балкани

Разпадането на Югославия през 90-те години на XX век създаде благоприятни условия за Турция и държавите от Персийския залив да увеличат присъствието си в Западните Балкани. Турция пряко подкрепи босненските мюсюлмани и косовските албанци чрез ангажимента си в интервенциите на НАТО, като по този начин позволи на Анкара да покаже своята релевантност към Алианса в периода след Студената война. В същото време държавите от Персийския залив официално останаха настрана от конфликта, но се ангажираха от името на своите балкански мюсюлмани чрез предоставяне на хуманитарна помощ, но също и с нелегални трансфери на оръжия и хиляди доброволци. След войните, и особено след идването на Партията на справедливостта и развитието (ПСР) на власт през 2002 г., Турция засили своята икономическа и дипломатическа дейност, които са насочени предимно към мюсюлманските общности в региона. Държавите от Персийския залив също засилиха хуманитарната си помощ, съсредоточавайки се върху изграждането на джамии, училища и непрекъснато увеличаване на чуждестранните преки инвестиции в региона.

ЕС е най-важният търговски партньор за Западните Балкани (повече от 76% от търговията в региона), най-големият донор и в повечето държави най-важният източник на преки инвестиции. Въпреки това забавянето на разширяването на ЕС през последните години окуражи Тур-

ция и държавите от Персийския залив да продължат да засилват присъствието си в Западните Балкани. Анкара се стреми да компенсира липсата на напредък в преговорите за присъединяване към ЕС чрез стартиране на дипломатически инициативи, засилване на търговията и инвестициите, улеснено от споразуменията за свободна търговия, и ангажиране по силно с всички балкански държави. Ако ЕС трябва да постигне целта си за насърчаване на устойчивост в Западните Балкани, от първостепенно значение е да се разбере ефектът от това засилено участие на Турция и държавите от Персийския залив за устойчивостта на държавите в региона и способността им да се адаптират към външни шокове и да прилагат демократични принципи. Ключови двигатели на нестабилността, като например слабост на държавата, етнически национални спорове и лошо икономическо състояние, които са вътрешни за региона, водят до нарастващо влияние на Турция и на държавите от Персийския залив. Турция официално подкрепя евро-атлантическата интеграция на региона, а застоят в преговорите за присъединяване към ЕС увеличи амбициите на Анкара през последните години. Нейните опити да действа като посредник при вътрешнорегионални конфликти имат ограничен успех и понякога дори задълбочават съществуващото напрежение в региона. Вътрешното напрежение в Турция и демократичната регресия също започнаха бавно да преливат и влияят в Западните Балкани. В продължение на години Турция улесни разпространението на Хизметското движение в региона чрез мрежа от организации на гражданското общество, училища и религиозни центрове. След като лидерът на движението Фетхуллах Гюлен беше обявен от Ердоган за вдъхновител на опита за преврат, Турция започна да упражнява натиск върху държавите от Западните Балкани да се разграничат от училищата и лицата, свързани с движението Hizmet, което сега е посочено от Анкара като терористична организация. Друг потенциален двигател на нестабилност е авторитарният управленски стил на Ердоган – на базата на културата на личността, строг контрол на медиите и правилото на мнозинството – да се превърне в модел за подражание за лидерите на Западните Балкани.

Увеличеното присъствие на държавите от Персийския залив също допринесе за регионалната нестабилност. Първоначално това доведе до разпространението на ултраконсервативната доктрина на ухабизма в региона. Това е улеснено от стотици финансирани от Саудитска Арабия джамии и училища, които се разраснаха на Балканите през последните две десетилетия. И накрая доходоносните сделки с оръжие на държавите от Персийския залив, макар и непряко, също причини нестабилност в региона. Държавите от Персийския залив се възползваха от слабия контрол за закупуване на големи количества оръжия от Западните Балкани, както и реекспортиране на част от това оръжие на различни въоръжени групи в Близкия изток. С доставянето на оръжие в Сирия, Ирак, Йемен и Либия

държавите от Персийския залив допринесоха за ескалацията и продължаването на военните конфликти в региона. Това от своя страна доведе до нарастващия брой бежанци, които преминават транзитно през балканския маршрут по пътя им към ЕС (почти един милион от тях през 2015 г.).

ТУРЦИЯ И ДЪРЖАВИТЕ ОТ ЗАЛИВА КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ НА РЕГИОНА

Влиянието на Турция и на държавите от Персийския залив имат също няколко положителни ефекта върху региона:

1. Първоначално техните инвестиции са важен заместител на намалените преки чуждестранни инвестиции от ЕС, които са намалели наполовина в периода 2010 – 2013 г.

2. От началото на 2000 г. инвестициите на Турция дадоха важен тласък на икономиките в региона, особено в Косово (340 млн. евро) и Албания (1,5 млрд. евро), където Турция е в списъка на партньорите и чуждестранните инвеститори. Големи турски банки, като Турската икономическа банка, Halk Bank, Ziraat Bank и İşbank, отвориха клонове и инвестиции в региона. Турция също направи значителни инвестиции в строителния сектор (например в магистралата Вермице – Прищина – Мердаре), летища (в Прищина, Скопие, Охрид) и текстилната промишленост.

3. Съвсем наскоро държавите от Персийския залив също започнаха да инвестират в региона за подобряване на петролните си компании, което се одобрява от държавите от Западните Балкани, които се стремят да разширят икономическите си партньори извън ЕС. През последните няколко години Обединените арабски емирства (ОАЕ) инвестираха не само в Албания (например пътят Тирана – Елбасан, летище „Шейк Зайед“ в Куке), но също и в Черна гора, Сърбия и Македония. В очакване на членството на Черна гора в ЕС ОАЕ направиха няколко инвестиции в сектора на недвижимите имоти, включително на Порто Черна гора в залива Котор през 2016 г. Това е от стратегическо значение за държава – членка на НАТО, в която Русия е инвестирала почти една трета от чуждестранните инвестиции. В Сърбия ОАЕ инвестираха в авиацията, строителството, военните технологии и селското стопанство в името на собствената си продоволствена сигурност. През 2013 г. придобиха 49% на сръбския национален превозвач ЈАТ.

4. През април 2015 г. правителството на Сърбия сключи сделка на стойност 3,5 млрд. евро, за да се разработи речното течение през Белград. През последните години Белград обезпечи два заема от ОАЕ с нисък лихвен процент: първо, за да избегне фалит през 2013 г., и след това, за да запълни своя публичен дефицит през 2016 г. В Македония ОАЕ са вторият по големина донор извън ЕС. Катар също увеличи инвестициите си в секторите на недвижимите имоти, здравеопазването, медиите и транспорта

в региона, докато Кувейт и Саудитска Арабия обявиха допълнителни инвестиции в сектора на недвижимите имоти, банковото дело и отбраната. И накрая доходоносните оръжейни сделки между Персийския залив и Западните Балкани създават нови работни места и допринасят за стимулиране на икономическия растеж в региона. В допълнение към ясните икономически ползи може да се направи извод, че влиянието на Турция и държавите от Персийския залив относно политическата устойчивост на региона не са изцяло отрицателни. През годините след балканските войни турското политическо и военно участие в Западните Балкани беше част от по-широките усилия за интегриране на региона в ЕС и НАТО. Съвсем наскоро държавите от Западните Балкани приветстваха засиления политически интерес на участниците извън ЕС като начин на разширяване на своите възможности за външна политика. Все по-уморени от европейската перспектива в по-широк смисъл, държавите в региона се стремят да разнообразят своите партньорства, за да повишат собствената си тежест. Това обаче би могло да действа и като двигател на нестабилността, тъй като тя би могла допълнително да отслаби националните стимули за реформиране и да изостри геополитическите позиции.

И накрая чрез културното си влияние в региона Турция се стреми да укрепи устойчивостта на местните ислямски общности срещу фундаменталистките форми на исляма, разпространявани от обучени саудитски духовници и местни индоктринирани проповедници. Ясното мнозинство от балканските мюсюлмани следва в умереното училище за ислям Ханафи, доминиращо в Османската империя. Със сигурност по-съвместими с него са секуларизмът, демокрацията и стремежите за европейска интеграция в региона и действа като укрепление срещу уахабизма, разпространяващ се от Персийския залив. Усилията на Турция да възстанови османското културно наследство и да се свърже с мюсюлманските общности в региона следователно действа като двигател на устойчивостта на традиционализма в мюсюлманската религия, макар че бъдещето ще зависи от естеството на отношенията между Анкара и Брюксел, както и от необходимостта тези политики да бъдат наблюдавани много внимателно.

През следващите години въздействието на Турция и държавите от Персийския залив върху Западните Балкани ще зависи от три взаимосвързани фактора. Първият се отнася до това как ЕС ще посрещне настоящите предизвикателства. Ако ЕС отслабва вътрешно и/или разширява политиките за Западните Балкани, други външни участници – включително държавите от Персийския залив и Турция, ще се стремят да запълнят вакуума за собствена полза и изгода. Вторият фактор е по-широката геополитическа среда в Близкия изток, като икономическата и политическата взаимозависимост между тези региони ще се увеличава, Западните Балкани ще бъдат все по-чувствителни и ще внасят както своите положителни, така и отрицателни влияния. Третият фактор е как отноше-

нията на ЕС с Турция и държавите от Персийския залив ще се развият. Тяхното влошаване ще задълбочи напрежението в Западните Балкани, докато по-широко геополитическо сближаване ще засили регионалната устойчивост.

ИНТЕРЕСИ НА КНР КЪМ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

Ролята на Китай в света става все по-значима, особено при провеждането на политики за намаляване на американското глобално лидерство. Ангажираността му в Западните Балкани е от особено значение за икономическото и политическото развитие на самите държави. Китай успя да установи нова платформа за засилване и разширяване на сътрудничеството със Запада. Бързото развитие на новата платформа, на държавите от Западните Балкани и традиционните заинтересовани страни, непознаването на Китай, поляризира мненията по инициативата – някои виждат Китай като заплаха, някои я виждат като възможност, с малък нюанс между тях. В действителност обаче Китай е сложен, многостранен и често загадъчен актьор, чиято геополитическа стратегия е съвсем различна от тази на други заинтересовани държави в ЕС. Той се стреми към допълнителна и експериментална външна политика, която както узаконява, така и предизвиква статуквото. Резултатите от връзката с Китай са силно зависими от самите държави партньори. Китай и ЕС са стратегически партньори, ангажирани в отношенията на „съжителство“, тъй като и двете страни се опитват да избягват и да свеждат до минимум конфликтите, а също и да засилят сътрудничеството си там, където е възможно, придържайки се към собствените си вътрешни политики. Това е партньорство, задължително движено не от висша политика, а по-скоро от интензивен двупосочен икономически обмен, сътрудничество в областта на изменението на климата и контактите между хората. За да се противопоставят на всички потенциални източници на нестабилност, произтичащи от асиметрията между Китай и Западните Балкани, както националните правителства в региона, така и ЕС като заинтересовани страни трябва да разработят собствени стратегии за Китай и проактивно да подхождат към новите възможности за сътрудничество, като по този начин допринасят за оформянето на дневния ред.

Китайските политици са капитализирали това, което възприемат като определена „гъвкавост“, ползвана от подгрупата на петте държави от Западните Балкани по силата на тяхното съществуване извън ЕС. На практика това означава, че Китай може да избегне регулациите на ЕС в управлението на мащабни проекти, с които иначе би трябвало да се съобразява в двустранните отношения с държавите – членки на ЕС. С други думи това, което Китай не може да направи в ЕС поради регулаторни проблеми, често може да се случи в Западните Балкани. До известна сте-

пен това представлява „конкурентно предимство“, което се ползва от западнобалканските държави за разлика от други страни в Европа.

Китай недвусмислено подкрепя процеса на европейска интеграция и присъединяването на държавите от Западните Балкани към Съюза. Интересът на Китай към икономическото обновяване на Балканите съвпада с интереса както на правителствата, така и на ЕС. Основният фокус на сътрудничеството на Пекин с региона са инфраструктурните и свързаните с тях проекти, които са от решаващо значение за развитието на тази част от Европа, както е признато и от ЕС. От китайската гледна точка инвестицията и изплащането на развита инфраструктура може да бъде в непарична форма, тъй като потокът от хора и идеи между областите, които са били новосъздадени или свързани отново в резултат на новите железопътни и магистрални пътища, се очаква да катализира икономическите дейности по тези маршрути. Друг съществен стълб на сътрудничеството е производственият капацитет за сътрудничество, който може да бъде инструмент за съживяване на някои от загубените индустриални възможности на държавите от Западните Балкани и създаване на нови. От политическа гледна точка Китай се въздържа да коментира вътрешните работи на тези държави, които се стремят към сътрудничество с онзи, който е на власт. Придържайки се към основния принцип на държавната икономика, китайските експерти често посочват необходимостта от реформи. В някои области – като местното управление или електронната търговия – наистина има възможност за държавите от Западните Балкани да научат много от Китай. Донякъде парадоксално е това, което прави китайския подход относително успешен в очите на местните заинтересовани страни в момент, когато анонсите, идващи от Запада, са не само песимистични, – че регионът не е напълно европейски.

Китай е изобразил Западните Балкани като регион с неоползотворен икономически потенциал, който може да бъде мост, свързващ Европа, Средиземноморието и Азия (Пътя на коприната), противно на общото възприятие на Балканите като периферен регион, засегнат от политически кризи, етнонационалистични конфликти и състезания за геополитически влияния. През следващите години може да се очаква, че ако не се случи голяма криза в сигурността (включително широкомащабно насилие), интересът и ангажираността на Китай в Западните Балкани ще се увеличи. Мнозина в Брюксел могат да видят това като предизвикателство; някои елементи от политиките на Китай в района могат потенциално да имат ефект на овластяване. Китай в този смисъл им дава стимул и възможност да повишат своята роля като участници в международните отношения и да преосмислят своята роля в по-глобален контекст.

Съществува потенциал и за нежелани последици: въпросът за регулирането и спазването на стандартите на ЕС е само един от тях. Популистки политики в региона описват Китай като потенциална алтернатива в

случай на влошаване на отношенията с ЕС, но в същото време други представят Китай като антиевропейска и антизападна сила. В действителност Китай няма нито интерес, нито ресурси за преобръщане на сегашното статукво и дава приоритет на стабилен международен ред на заобикалящата среда. Подобна подобрена координация вероятно ще има положителни дългосрочни резултати за постигане на устойчивост в региона на Западните Балкани за засилване на развитието и свързаността, но и в общия капацитет на ЕС държавите от Западните Балкани трябва да действат по-самостоятелно и да получат по-голяма автономия на международната сцена. ЕС следва да продължи да проучва начини за намиране и допълване на амбициите на Китай и собствените му политически цели.

МНОГОЕТНИЧЕСКИ ПОЛИТИКИ В ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ – ГАРАНТ ЗА СИГУРНОСТТА ИМ

Поддържането на многоетническите политики, засилването на защитата на малцинствата и насърчаването на межкултурната толерантност бяха един от стремежите на международната общност след войните на Балканите, довели до разпадането на Югославия. Повече от 20 години след разпада многоетническата толерантност е далеч от желания резултат в района. Тази тенденция се задълбочава в Западните Балкани от страна на елитите, които използват етнополитиката и преправения национализъм, за да успокоят недоволството на обществеността, за отклоняване на вниманието от социални и икономически проблеми и за консолидиране на своята тежест във властта. Националистическата реторика често е прикритие за клиентелистки политики на местно и централно ниво, предлагащи заетост и насочване на икономическите инвестиции въз основа на лоялност към партиите, а не на икономически потребности или политики. Етнически разделеното образование, което е норма в няколко мултиетнически балкански държави, може да заздравя разделението между общностите, вместо да ги сближи, и да превърне перспективите за социално сближаване в етнически граници. Множество различни показатели отчитат влошаване на качеството на прилагането на демокрацията в региона и повишаване на рисковете от авторитарно управление. Това засяга обществото като цяло, но е възможно да има особено нежелани ефекти върху определени етнически групи или общности. Забавянето на икономиката на ЕС през последните години засегна Балканите поради силната им зависимост от ЕС по отношение на търговията, инвестициите и паричните преводи.

Макар изброените фактори да се отнасят до вътрешните показатели на нестабилност, ролята на външните актьори не трябва да бъде пренебрегвана. Възможностите на ЕС да решава местните политически кризи, включително между различните групи, са ограничени и поради това

перспективите за присъединяване са отдалечени и не осигуряват достатъчно стимули.

ФАКТОРИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

Водещите фактори за устойчивост се намират в целия регион в резултат на вътрешни осъзнати политики, които се прилагат, както и на външна подкрепа и дългогодишна международна намеса. Прибягването до националистическа реторика и демонизирането на други етнически групи често са тактики, предназначени да отклонят вниманието от проблемите на лошо управление, липса на уважение към прилагането на закона и други недемократични практики. Укрепването на отчетността в политическия процес в региона и прилагането на високостандартни демократични практики и върховенството на закона са начин за справяне с управлението и предизвикателствата и за компенсиране на националистическите политики, както и за ограничаване на техните злокачествени ефекти. Страхът на местните елити, които провеждат политики на задължително разграничаване между етническите групи, може да бъде частично обяснено със сравнително скорошния опит на общностите при прилагането на насилие и конфликти, който ги караше да внимават да не попадат в модели на политическо поведение, което може да доведе до повторение на организираното насилие. В областта на образованието трябва да се преодолеят преобладаващите тенденции чрез основните политически и финансови инвестиции, да се постигне интегриране и многоезични образователни системи на всички нива, да осигуряват равен достъп, възможности и образователни резултати за всички ученици, независимо дали идват от мнозинство или етническо малцинство, както и да се даде възможност за множество перспективи. Икономическото развитие и възможностите за социална мобилност са важна предпоставка за изграждането и укрепването на икономическа издръжливост. Заеетостта да се основава на частни, а не на обществени инвестиции, би спомогнало и за прекъсване на цикъла на клиентелистки патронаж, при който местните и централните власти осигуряват работа и благоденствие в замяна за политическа вярност. Разбира се, пътят напред е в сближаването на вътрешните и международните усилия към постигането на целта на интегрираните общества в Западните Балкани. Интеграцията на обществата трябва да се основава на диалог и взаимодействие между различните общности и да се характеризира с толерантност и взаимно уважение. Създаването на такива общества е дългосрочна цел, която все още изисква големи усилия на Балканите, но също така е една от целите на международната общност, която е все по-склонна да ги поддържа. И все пак това е най-добрата рецепта за постигане в дългосрочен план на устойчива сигурност и предотвратяване на конфликти.

ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ – НЕРАЗДЕЛНА ЧАСТ ОТ ЕВРОПА

За целите на сигурността Западните Балкани следва да се разглеждат като неразделна част от Европа. Районът от Атлантическия океан (включително Великобритания) до границите на Беларус, Русия, Украйна и Турция трябва да бъдат третираны като единно и неделимо пространство на сигурност поради различните социално-икономически мрежи, свързващи тези държави с ЕС, и високата пропускливост на външните граници на Съюза с тези държави. Представата, че Европа може по някакъв начин да се изолира от този регион, особено на Западните Балкани, е напълно нереалистично. Дори ако ЕС избере да не включи в своите споразумения за вътрешна сигурност държавите от Западните Балкани в съчетание с държавите от Шенгенското пространство, това би улеснило провеждането на различни незаконни дейности от и през Западните Балкани. Освен това регионът заема важно геостратегическо положение върху енергийната карта на Европа.

Необходимо е Западните Балкани в усилията си да се интегрират да се насочат към решаването на слабостите и да предложат корективни мерки. Текущите и бъдещите проблеми, заплахи и предизвикателства по отношение на сигурността в Западните Балкани включват безусловните процеси на изграждане на държавността и преодоляване на нестабилността в Босна и Херцеговина, Македония и Косово в съчетание с тежестта на (по-старата и по-нова) историята, както и утвърждаването на авторитарни лидери и полуавторитарни правителства, които оспорват ключови демократични принципи, като върховенството на закона, отчетността и свободата на словото. Интересното е, че в района е доста широко разпространено схващането за ЕС и неговите държави членки, че са недостатъчно критични към неприлагането на демократичните принципи на управление и нямат решения за противодействие на източниците на нестабилност. Растящата апатия и разочарование на гражданите към политическите лидери, високата безработица, клиентелистките практики, отрицателната роля на местните елити и увеличаването на неравенството също утежняват нестабилността.

Радикализацията засяга повече от хиляда души от Косово, Босна и Херцеговина, Албания и Македония, които са в Близкия изток, за да се бият на страната на т.нар. „Ислямска държава“ в Сирия и Ирак. Връщането им след края на конфликта създава потенциални опасности за района: основното предизвикателство произтича от екстремистки ислямистки елементи, които искат да се разпаднат обществата и да се унищожи общественото сближаване. Има опасения, че възникването на ултраконсервативния салафитски ислям подкопава сближаването между балканските мюсюлмани и застрашава междуетническите отношения и ако остане непроменено, това може да предизвика проблеми пред светския ред и по-

широката социална структура в Западните Балкани. Организираната престъпност и корупцията са широко разпространени в няколко Балкански държави, включително в държави – членки на ЕС, в региона. Връзката между организираната престъпност (включително трафика на бежанци/мигранти), корупцията, тероризма и радикализацията е сложен феномен, който изправя правоприлагащите органи пред сериозно предизвикателство.

Забавянето на процеса на разширяване на ЕС позволи и на други държави да засилят присъствието си в Западните Балкани, като държавите в региона се стремят да разнообразят своите партньорства и да повишат своето влияние. Нарастващото влияние на Турция и на държавите от Персийския залив има смесено отражение върху Западните Балкани, което поражда нови предизвикателства. Освен това както Турция, така и държавите от Персийския залив все още разглеждат региона като мост към ЕС, за разлика от Русия, която се стреми да подкопае влиянието на ЕС в Западните Балкани, но няма средствата за заместване на ЕС като полюс за привличане за икономическа и далеч по-малко политическа интеграция. В допълнение към пряката намеса балканските политици използват Русия като карта за игра в отношенията си с Брюксел за извличане на изгоди. Трябва да се установят ясни червени линии в ключовите области на свободата на медиите, върховенството на закона и демократичното управление. Това е особено вярно през последните десет години в три ключови области – създаването на ефективна публична администрация, създаването на независима съдебна система и борбата с корупцията.

Литература

1. **Бжежински**, З. Голямата шахматна дъска. 1997.
2. **Дугин**, А. Геополитика. Академически проект. 2011.
3. **Лакост**, И. Геополитически речник на света. 2005.
4. **Balfour**, Rosa. Enlargement: What role does sustainability play?
5. **Beber**, Florian. Too high resistance? Crisis Calling.
6. **Cvijic**, Srdjan. No open society – no sustainability.
7. **Edward**, Philippe. The impact of Turkey and the Gulf countries.
8. **Knezevic**, Sandro. The impact of NATO.
9. **New** challenges in the Balkans challenge Europe. Crisis Group.
10. **Rellic**, Dushan. The Impact of Russia.
11. **Stratula**, Corina. Democratization through EU integration: Fragile stability and resilient fragility.
12. **Vangelli**, Anastas. The Impact of China.
13. **Veyvoda**, Ivan. The Impact of the United States.